

G. KIŠKIENĖ

DĖL PRIESAGOS LIE. *-ait-* PAVARDŽIŲ BUV. RYTŲ PRŪSIJOJE

R(ytu) Prūsijos vokiškuose XVIII–XIX a. rankraštiniuose dokumentuose (=dk.), iš kurių rinkta straipsniui medžiaga¹, yra nemaža lietuviškų patroniminės kilmės pavardžių, turinčių priesagą dk. *-ait-*=lie. *-ait-*, kurios diftongas lie. *-ai-* beveik ištiesai perteikiamas raidėmis dk. *ai*, pvz.: dk. *Geltaitis* 1751 (CR 245 Bltr)=lie. **Geltaitis*; dk. *Genaitis* 1743 (CR 7 Sk)=lie. **Genaitis*; dk. *Kibait* 1747 (CR 120 Schrk), 1749 (CR 185 AnGs)=lie. **Kibaitis*; dk. *Paulaitis* 1744 (CR 15 Arg)=lie. **Paulaitis*; dk. *Staszaitis* 1778 (Rch 72 Grt)=lie. **Stašaitis*; dk. *Tuppait* 1743 (CR 8 Skb), 1744 (CR 33 Skb)=lie. **Tupaitis*; dk. *Urmonaitis* 1743 (CR 5 Brtsch)=lie. **Urmonaitis*; dk. *Walluwait* 1749 (CR 172 Schrk)=lie. **Val(i)uvaitis*; dk. *Z'wirblaitis* 1755 (CR 366 Skw)=lie. **Žvirblaitis*; dokumentuose pasitaiko tas lie. *ai*, parašytas raidėmis dk. *ei*², pvz.: dk. *Adomeitis* 1880 (A 22 Kk)=lie. **Adomaitis*; dk. *Bartszeitis* 1812 (DM 16 Ostw)=lie. **Barčaitis*; dk. *Johnischkeit* 1767 (JR 52 Krsz)=lie. **Joniškaitis*; dk. *Josupeitis* 1811 (GrA 27₂ Jdg), *Josupeith* 1767 (JR 37, 66 Jdg)=lie. **Juozupaitis*; dk. *Lenuweitis* 1812 (DM 14₂ Rd)=lie. *Lenuvaitis*; dk. *Mikeit* 1876 (Gr A 264 ARs)=lie. **Mikaitis*; dk. *Siemoneit* 1831 (M 10 Skst, 10 Agl, 11 Hsp)=lie. **Simonaitis*; dk. *Staszeitis* 1812 (DM 10 Wrsm)=lie. **Stašaitis*; dk. *Trundeit* 1767 (JR 53₂ Ins)=lie. **Trundaitis*; dk. *Ulpeit* 1767 (JR 531 Ins)=lie. **Ulpaitis*.

Tuose R. Prūsijos dokumentuose yra gana daug ir tokių atvejų – tos pačios darybos lie. pavardžių su monoftongizuotu priesagos lie. *-ait-* variantu, t. y. su lie. *-āt-*=dk. *-at-* (ir pan.), pvz.: dk. *Addomatis* 1812 (M 1 Ast, 1 Zwb, 14₆ Rd, 14 Sz, 16₂ Ostw, 15 Nwk), *Addomat* 1812 (M 11₂ Br, 13₂ Pdž)=lie. **Adomātis*; dk. *Jonulatis* 1768 (Rch 10₂ Drp)=lie. **Jonulātis*; dk. *Killatis* 1777 (JR 19 Schlg), 1779 (JR 47 Schlw), *Killat* 1831 (M 32 Hrww, 35₂ Schlg)=lie. **Kilātis*; dk. *Macatis* 1809 (TConf 2Ppl)=lie. **Macātis*; dk. *Matukat* 1831 (JR 8 Hrww)=lie. **Matukātis*; dk. *Wilkat* 1877 (BR 4, 5, 23, 53, 54 Schlg)=lie. **Vilkātis*.

¹ Dėl medžiagos šaltinių, esančių LTSR Mokslų Akademijos centrinėje bibliotekoje, žr. santrumpų sąrašą. Šiam straipsniui panaudota ne visi surinktieji duomenys, o tik būdingesni.

² Vokiečiai diftongą *-ai-* rašė ir raidėmis *ei*

Dėl to pavardžių priesagos lie. *-ait-* (=dk. *-ait-* resp. *-eit-*) monoftongizavimo į lie. *-āt-* (=dk. *-at-* ir pan.) reikia pasakyti, kad jis vyko ne visose R. Prūsijos lie. šnektose. Sprendžiant iš mano surinktos dk. medžiagos, atrodo, kad to monoftongizavimo centrai buvo Ragainės, Tilžės, Įsruties, Gumbinės ir Gerdavos apskritys, nors ir čia būta gretiminių lyčių su dk. *-ait-*, *-eit-* = lie. *-ait-*. Tos pačios priesagos monoftongizavimo atvejų paliudyta ir R. Prūsijos lietuvių šnektų bendriniais žodžiams : *mamātē*, *karalātē*, *mergātē* ir kt.³ A. Šleicheris mini ir pavardžių: *Girulātis* (iš Puskepalių) ir *Margematēne* (Ragainės tarmės atstovė)⁴. Tai, kad prie Kuršių marių gyvenusių lietuvių dvibalsis *ai* priesagoje *-ait-* buvo išlikęs sveikas, liudija tiek J. Gerulio su Chr. Stangu tyrinėtoje lietuvių žvejų tarmėje užrašytos pavardės⁵, tiek ir čia nagrinėjamų dokumentų duomenys, pvz.: dk. *Jonischkait* 1767 (JR 37, 40, 44 Krsz, 66 grKrsz, *Johnischkeit* 52 Krsz) = lie. **Joniškaitis*, dk. *Trundait* 1767 (JR 65 grIns, 43 Ins, *Trundeit* 53₂ Ins) = lie. **Trundaitis*; dk. *Thumait* 1767 (JR 37, 39, 64 klFrdg, 41, 45, 68 Ptr) = lie. **Tumaitis*; dk. *Ulpait* 1767 (JR 43, 65 Ins, *Ulpeit* 53 Ins) = lie. **Ulpaitis*.

Dabar priesagoje lie. *-ait-* diftongą *ai* monoftongizuoja visi žemaičiai ir pažemaitės šiaurės vakarų aukštaičiai⁶.

Nagrinėjamuose dokumentuose priesagos dk. *-ait-* = lie. *-ait-* bei dk. *-at-* (ir pan.) = lie. *-āt-* vyrų pavardės yra perteikiamos dvejopai : A) su išlaikyta galūne lie. *-is* (nom.sg.masc.) = dk. *-is* ir B) be galūnės, t.y. su vokiška nuline galūne (nom. sg. masc.).

A. Pavardės su dk. *-aitis* bei *-eitis* = lie. *-aitis* (nom. sg. masc.) (18% išrinktų priesagos *-ait-* pavardžių) buvo dažnos, kaip matyti iš dokumentų, ypač Pakalnės apskrityje (Kreis Niederung), pvz.: dk. *Adomeitis* 1880 (A 22 Kk) = lie. **Adomaitis*; dk. *Albrektaitis* 1755 (CR 366 grHnrd) = lie. **Albrektaitis*; dk. *Bartszeitis* 1812 (DM 16 Ostw) = lie. **Barčaitis*; dk. *Josupeitis* 1811 (GrA 27₂ Jdg) = lie. **Juozupaitis*; dk. *Lenuweitis* 1812 (DM 14₂ Rd) = lie. **Lenuvaitis*; dk. *Mertinkaitis* 1788 (Rch 72 Grt), 1779 (A 61 Grt) = lie. **Mertinkaitis*; dk. *Paulaitis* 1744 (CR 15 Arg) = lie. **Paulaitis*; dk. *Prusaitis* 1778 (Rch 73 Grt) = lie. **Prūsaitis*; dk. *Rassaitis* 1755 (CR 366 Hrw) = lie. **Rasaitis*; dk. *Staszaitis* 1778 (Rch 72 Grt), 1779 (A 61 Grt), *Staszeitis* 1812 (DM 10 Wrsm) = lie. **Stašaitis*. Esama atvejų, kai dokumen-

³ Jurkschat C. Litauische Märchen und Erzählungen. — Halle, 1898, p. 4–16, 36, 37, 40, 205, 243, 245; Schleicher A. Litauisches Lesebuch und Glosar. — Prag, 1857, p. 34, 37, 40, 46, 205, 243, 244, 245 (rašo: *mamáte*, *karaláte*, *mergáte* ir t. t.); Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija. — V., 1966, p. 91.

⁴ Schleicher A. Min. veik., ten pat (kirčio ženklai — A. Šleicherio).

⁵ Gerullis J. ir Stangas Chr. Lietuvių žvejų tarmė Prūsijoje. — K., 1933, p. 96–105.

⁶ Grinaveckis V. Šiaurės vakarų dūnininkų tarmių fonetinės ypatybės ir jų raida — VVPI mokslo darbai. — V., 1960, t. 11, p. 41–118; Zinkevičius Z. Min. veik., ten pat.

tų autoriai tą pačią pavarde rašė ir su galūne dk. *-is* (=lie. *-is*) ir be jos, pvz.: dk. **Endrikaitis** 1743 (CR 12 KI, 13 Hrw), 1744 (CR 31, 41 Hrw), 1745 (CR 52 Hrw), 1746 (CR 27, 94 Hrw), **Endrikait** 1746 (CR 71 Hrw), 1747 (CR 105, 123, 124 Hrw, 111 Kl), 1748 (CR 138, 144 Hrw), 1749 (CR 155, 156, 170, 175, 184 Hrw), 1750 (CR 198 Hrw)=lie. **Endrikaitis*; dk. **Girrullaitis** 1743 (CR 3 Skst), 1744 (CR 25 Skst, 26 Hrw, 37 Urb-Sp), 1745 (CR 47, 60 Gs), 1746 (CR 77 Hrw), **Girrullait** 1746 (CR 72 Gs, 82 Skst), 1747 (CR 99, 109 Skst, 104, 115 Grt, 120 Krw), 1750 (CR 196, 214 Skst)=lie. **Girulaitis*; dk. **Loseraitis** 1744 (CR 41 Brtsch), 1748 (CR 130 Brtsch), 1750 (CR 207 Kld), 1751 (CR 222, 241 Ob, 239 Kld), **Loserait** 1743 (CR 11 Brtsch), 1746 (CR 76, 88 Brtsch), 1747 (CR 113 Brtsch), 1748 (CR 133 Urb-Sp, 143; 175 Kld)=lie. **Lozeraitis*; dk. **Skillandaitis** 1746 (CR 79, 94 grFr), 1747 (CR 103 grFr), 1748 (CR 125 grFr), 1750 (CR 212 grFr, 217 grMrw), 1751 (CR 223, 236 grMrw), 1752 (CR 277 grMrw), 1755 (CR 355 klHnrd), **Skilandait** 1746 (CR 87 grFr), 1747 (CR 112 grFr), 1748 (CR 143 grMrw), 1749 (CR 165 grMrw), 1750 (CR 191 grMrw, 206 grHnrd), 1753 (CR 304 grMrw), 1754 (CR 341 grHnrd), 1755 (CR 376 klFr)=lie. **Skilandaitis*.

Pavardės su dk. *-atis*=lie. *-ātis* sudaro tik 2% visų priesagos *-ait-* pavardžių, pvz.: dk. **Dumuszatis** 1809 (TConf 2 Rd)=lie. **Dumušātis*; dk. **Jonulatis** 1768 (Rch 10₂ Drp)=lie. **Jonulātis*; dk. **Kawolatis** 1768 (Rch 3 Rdsch)=lie. **Kavolātis*; dk. **Kumkatis** 1777 (Rch 44 Rk), **Kumckatis** 1779 (JR 78 Rk)=lie. **Kumkātis*; dk. **Macatis** 1809 (TConf 2 Ppl)=lie. **Macātis*; dk. **Makcutatis** 1779 (JR 29 Hrw)=lie. **Makutātis*; dk. **Meszkatis** 1812 (DM 11 Br, 16 Skl)=lie. **Meškātis*; dk. **Petroszkatis** 1779 (JR 77 Link)=lie. **Petroškātis*; dk. **Urbatis** 1854 (Rch 47, 64 Lap), 1865 (GrA 298 Til, 299, 303, 304 AKk)=lie. **Urbātis*; dk. **Uredatis** 1768 (Rch 9, 19 Jdl)=lie. **Urédātis*; dk. **Wikswatis** 1809 (TConf 2 Ostw)=lie. **Viksvātis*. Sutinkame tos pačios pavardės užrašymų ir su galūne dk. *-atis*=lie. *-ātis* ir be jos, pvz.: dk. **Addomatis** 1812 (M 1 Ast, 1 Zwb, 14₆ Rd, 14 Sz, 16₂ Ostw, 15 Nwk), **Addomat** 1812 (M 11₂ Br, 13₂ Pdž)=lie. **Adomātis*; dk. **Endrejatis** 1812 (DM 11 Br), **Endrejat** 1831 (M 10 Skt, 12 grPsk)=lie. **Endriejātis* (*-ė-?*); dk. **Killatis** 1777 (JR 19 Schlg), 1779 (JR 47 Schlw), **Killat** 1831 (M 32 Hrw, 35₂ Schlg)=lie. **Kilātis*; dk. **Kubbutatis** 1812 (DM 9 Skpt, 7 Krnsch, 12 Kr), **Kubbutat** 1812 (DM 9 Skpt), 1831 (M 5 Skw, 25 Arggt)=lie. **Kubutātis*; dk. **Petrikatis** 1812 (DM 2 Uz, 14 Zwb), **Petrikat** 1812 (DM 13 Pdž)=lie. **Petrikātis*; dk. **Rattatis** 1777 (JR 47 Nrg), **Rattat** 1831 (M 21 Nrg)=lie. **Ratātis*; dk. **Szimkatis** 1812 (DM 11 Sz), 1809 (T 2 Wlp), **Szimkat** 1812 (DM 10₃ Wlp)=lie. **Šimkātis*.

B. Priesagos dk. *-ait* bei jos varianto *-at*=lie. *-ait-*, *-āt-* pavardės su numesta lie. galūne yra dažniausios.

a) su dk. *-ait* (*-aid*, *-aidt*, *-eid*, *-eith*, *-eit*)=lie. *-ait-* (34% išrinktų priesagos *-ait-* pavardžių), pvz.: dk. **Austinait** 1777 (JR 19 Pkr), 1779 (JR 47 Pkr)=lie. **Austi-*

naitis; dk. *Baltszait* 1753 (CR 313 Schrk, 313 Rsw)=lie. **Balčaitis*; dk. *Jackstaidt* 1779 (A 24 Sekb)=lie. **Jakštaitis*; dk. *Jonischkait* 1766 (A 26₂ Kk), 1822 (GrA 81 AKk)=lie. **Joniškaitis*; dk. *Josupaid* 1811 (A 25, 27 Sekb), *Josupeid* 1820 (A 27 Sekb), *Josupeith* 1767 (JR 37, 66 Jdg)=lie. **Juozupaitis*; dk. *Nickstaidt* 1820 (GrA 8, 10, 12₆, 23 Jdg)=lie. **Nikštaitis*; dk. *Mickait* 1856 (A 214 Kkn), *Mikait* 1838 (GrA 122 ARs), *Mikeit* 1876 (GrA 264 ARs)=lie. **Mikaitis*; dk. *Siemo- neit* 1831 (M 10 Skst, 10 Agl, 11 Hsp)=lie. *Simonaitis*; dk. *Stanait* 1754 (CR 334 Gd)=lie. **Stanaitis*; dk. *Schenkaidt* 1787 (GrA 61 Kkln)=lie. **Šenkaitis*.

b) su dk. *-at (-adt, -ath)*=lie. *-āt-* (4% išrinktų priesagos *-ait-* pavardžių), pvz.: dk. *Jackstadt* 1831 (JR 28 Bt, 1 Uszk, 15 Smlđ, 16 Hrw, 11 Hsp)=lie. **Jakštātis*; dk. *Kropat* 1831 (JR 20 Urb-Sp, 5 Kld, 9 KlBrtsch)=lie. **Kruopātis*; dk. *Matukat* 1831 (JR 8 Hrw)=lie. **Matukātis*; dk. *Steponat* 1831 (JR 5 Brkw)=lie. **Steponātis*; dk. *Stunkat* 1831 (M 5 Brkw)=lie. **Stunkatis*; dk. *Szimuth* 1835 (A 102 Sokl, 102, 104, 105, 106, 107 Kluf), 1836 (A 112 Kluf)=lie. **Šimātis*; dk. *Uzpelkat* 1831 (JR 13 Grb) =lie. **Užpelkātis*; dk. *Wilkat* 1877 (BR 4, 5, 23, 53, 54 Schlg)= =lie. **Vilkātis*.

Pavardinių lyčių su lie. *-aičiai* resp. *-āčiai* (nom. pl. masc.), einančių šeimos (vyro ir žmonos) pavadinimais, galūnė lie. *-ai* visur keičiama į vok. (dk.) *-en*, ir ši priesaga rašoma dk. *-eitschen* resp. *-aitschen, -atschen* (tokių atveju – 2%), pvz.: dk. *Abromeitschen* Eheleute 1838 (GrA 121₂ ARs), Dowid und Elske *Abromeits- chen* 1838 (GrA 120 Grg)=lie. **Abromaičiai*; dk. Erdmann und Maria *Jodeit- schen* 1855 (GrA 224 ARs)=lie. **Juodaičiai*; dk. *Josupeitschen* 1811 (GrA 27 Sekb), 1812 (GrA 19₂, 21₂ Sekb), 1820 (GrA 25, 26 Sekb), 1841 (GrA 62 Sekb)=lie. **Juo- zupaičiai*; dk. *Meschkatschen* 1836 (CB 270 ARs)=lie. **Meškāčiai* dk. Rudolf und Auguste *Stascheitschen* 1880 (A 147, 151 Sekb), 1887 (A 171 Jdg)=lie. **Stašaičiai*; dk. Ferdinand und Anna Dorothea *Tumschatschen* 1844 (GrA 21 Skw, 23 Lap, *Tumscheitschen* 21, 23₂, 24₂ Skw)=lie. **Tumšaičiai*.*

SANTRUMPOS

a) medžiagos šaltinių signatūros: LTSR MA bibliotekos rankraščių skyrius. F-288 (kn 1-69), F-14 243, F-14 247, F-14 249, F-14 288, F-14 456, F-37 11184, F-37 11 185.	CR – Confirmanten Register... (sign. F-37 11 184)
A – Acta... (sign. F-288)	DM – Decems Manuel... (sign. F-14 247)
BR – Benefizien Rechnung... (sign. F-288)	GrA – Grund Acten... (sign. F-288)
CB – Conto Buch... (sign. F-288)	JR – Jahres Rechnung... (sign. F-37 11 185, F-14 456, F-288)
	M – Manuel... (sign. F-288, F-14 247)
	Rch – Rechnung... (sign. F-288)

* Nuoširdžiai dėkoju prof. V. Mažiuliui daug prisidėjusiam prie šio straipsnio parengimo.

T – Tabelle... (sign. F–288)
TConf – Tabelle Confirmanten... (sign. F–14 249).
b) Buv. R. Prūsijos gyvenviečių:
Agl – Augustlauken (Kr. Niederung)
Arg – Argelothen (Kr. Niederung)
Argt – Argenthal (Kr. Niederung)
Ast – Anstippen (Kr. Ragnit)
Bltr – Baltruscheiten (Kr. Niederung)
Br – Bruszen (Kr. Ragnit)
Brkw – Birkenwalde (Kr. Niederung)
Brtsch (kl) – Brettschneidern (klein) (Kr. Niederung)
Bt – Bitteniszken (Kr. Niederung)
Drp – Draupchen (Kr. Insterburg)
klFrdg – Friedrichsgraben (klein) (Kr. Niederung)
grFr – Friedrichsdorf (gross) (Kr. Niederung)
Gd – Gaidzen (Kr. Ragnit)
Grb – Grünbaum (Kr. Niederung)
Grg – Girgsden (Kr. Heydekrug)
Grt – Grietischken (Kr. Niederung)
Gs(AnGs) – Gassen (Kr. Niederung)
grklHnrd – Heinrichsdorf (gross, klein) (Kr. Niederung)
Hrw – Heinrichswalde (Kr. Niederung)
Hsp – Hohensprindt (Kr. Niederung)
Insg – Inse (gross) (Kr. Niederung)
Jdg – Jodgallen (Kr. Niederung)
Jdl – Jodlauken (Kr. Tilsit)
Kk – Kaukehmen (Kr. Niederung)
AKk – Amt – “ – – “ –
Kkln – Kirchspiel Kalliningken (Kr. Heydekrug)
Kkn – Kaukehnen (Kr. Niederung)
Kl – Klaar (Kr. Niederung)
Kld – Kludzen (Kr. Niederung)
Klnf – Klonofken (Kr. Gerdauen)
Kr – Kropien (Kr. Ragnit)
Krnsch – Kernuschenten (Kr. Ragnit)

Krszgr – Kryszahnen (gross) (Kr. Niederung)
Krw – Curwe (Kr. Niederung)
Lap – Lappienen (Kr. Niederung)
Link – Linkuhnen (Kr. Niederung)
grMrw – Marienwalde (gross) (Kr. Niederung)
Nrg – Noragehlen (Kr. Niederung)
Nwk – Norwilkischken (Kr. Ragnit)
Ob – Obolin (Kr. Niederung)
Ostw – Ostwehen (Kr. Ragnit)
Pdž – Podszuhnen (Kr. Ragnit)
Pkr – Pokraken (Kr. Tilsit)
Ppl – Popelken (Kr. Ragnit)
grPsk – Puskeppeln (gross) (Kr. Ragnit)
Ptr – Petricken (Kr. Labian)
Rd – Ruddecken (Kr. Ragnit)
Rdsch – Radszuhnen (Kr. Insterburg)
Rk – Rucken (Kr. Niederung)
ARs – Amt Russ (Kr. Heydekrug)
Rsw – Rosenwalde (Kr. Niederung)
Sekb – Seckenburg (Kr. Niederung)
Sk – Sköpen (Kr. Niederung)
Skb – Skirbst (Kr. Niederung)
Skl – Sackeln (Kr. Ragnit)
Skpt – Skepetschen (Kr. Ragnit)
Skt – Sakuhten (Kr. Heydekrug)
Skw – Seikwethen (Kr. Niederung)
Smlđ – Smaleduhmen (Kr. Niederung)
Sokl – Sokallen (Kr. Gerdauen)
Schlg – Schillgallen (Kr. Tilsit)
Schlw – Schillelwethen (Kr. Niederung)
Schrk – Schurken (Kr. Ragnit)
Sz – Szillen (Kr. Ragnit)
Til – Tilsit (Kr. Tilsit)
Urb-Sp – Urbanspindt (Kr. Niederung)
Uszk – Uzelknen (Kr. Pillkallen)
Uz – Uszeszern (Kr. Insterburg)
Wlp – Wilpischen (Kr. Gumbienen)
Wrsm – Wersmeninken (Kr. Ragnit)
Zwb – Zwirblienen (Kr. Ragnit)